

Година IX.

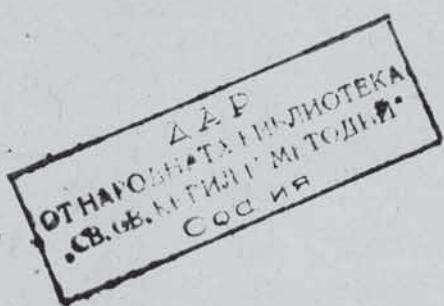
София, Септемврий 1937 г.

Книга 7 (87)

Илюстрация ИРИНДЕНЬ

ИЗДАНИЕ НА ИРИНДЕНСКАТА
ОРГАНИЗАЦИЯ

Съдържание:

1. Илинден — отъ Ник. Д. Янакиевъ.
2. „Илинден“ 1903 г. — отъ Д. п. Пандовъ.
3. Илинден — отъ К. Христовъ.
4. Илинден — отъ Н. К. Майски.
5. Илинден 1903 г. — (Изъ „Заветът на ге-
роите“, кни. V)
6. На Македонската Героиня — отъ Вениаминъ
Марковски.
7. Отпразнуването на Илинден.
8. Оригиналните протоколи отъ смилевския кон-
гресъ — съобщава Скондеръ-бей.
9. Единъ отзувъ оттатъкъ океана — отъ Исай
Н. Чудовъ.
10. Охридскиятъ войвода Деянъ Димитровъ —
отъ С. А.
11. Черковно-училищното дѣло въ кочанско презъ
турското управление — отъ Ил. Ив.

Илюстрация ИЛИНДЕНЪ

Редакторъ: КИРИЛЪ ХРИСТОВЪ

Редакция и администрация: ул. „Пиротъ“, № 5, телефон. 2-19-32

Годишенъ абонаментъ за Царството — 120 лв., за Европа — 200 лв., за Америка — 2 долара. Отдѣленъ брой 15 лв.

Списанието е одобрено отъ Министерството на Народн. Просвѣщението съ окръжно № 40,358 отъ 28 XI. 1933 г.

ILLUSTRATION „ILINDEN“ Rédaction et administration: rue „Pirot“, 5. — Sofia, Bulgarie

градъ Крушово.

И Л И Н Д Е Н Ъ

И още не минала тежката скръбъ,
известия тежки пристигнаха тукъ,
че писъкъ и ужасъ, мъчения, смъртъ
се чуватъ въ земитъ отъ Рила на югъ.
Сърдце ни за брата веднагъ затуптъ,
кръвъта ни въвъ жили за мъстя закиптъ,
вечъ стига робия, вечъ стига тегло,
за сладка свобода е време дошло.

И чети хвъркати тръгнаха на пътъ
съсъ клетва да плащатъ смъртъта тамъ съсъ смърть,
такива се сбраха отъ вчтре, отъ вънъ,
пламна Македония цъла въ огнь. —
Бездредия страшни, пожари безчетъ,
гръмнаха извест'я по цъдия свътъ:
какъ чети се биятъ съ редовна войска,
какъ въ Солунъ тъ водятъ подземна война.

Гръмнаха названия на хора, села,
на много войводи презрели смъртъта,
въвъ боеве страшни съ геройски дъла,
тъ търспъха само човъшки права.
Написаха кръвна история тъ,
потомство да знае за родъ какъ се мре.
Тъзъ славни юнаци, тъзъ горди борци
въ скрижалите родни сѫ вписани вси.

Туй робство бъ много дотегнало вечъ,
и грабна народа кой пушка, кой мечъ,
На връхъ денъ Илинденъ въвъ Крушово тамъ
война той обяви на кръвни султанъ. —
Войската имперска се скоро яви
и бойната зона отврѣдъ обкръжи,
И бой се начена на смърть и животъ —
армада страхотна съсъ голия робъ.

Разнесе се пукотъ и ужасъ и гръмъ
и цълата мъстност пламна въвъ огънъ,
налита аскерътъ съсъ „юрушъ“, „Аллахъ“
но среща борците корави, безъ стоахъ.
При все че сж малко, че край се не знай,
борбата, че дълго едва ли ще трай,
на вражеския пристигъ, на вражески нападъ,
отвръщатъ съсъ бомби и оловенъ градъ.

И страшенъ бъл боя въвъ знайничъ дни, —
съ мѫжестъ на равно се биха жени.
При все, че тазъ шепа юнаци на брой
загинаха всички въвъ кървави бой,
при все, че тирана беснѣйше катъ звъръ
и срина селата съсъ страшень пожаръ
и съ кръвъ и кланета той всъваше смутъ
на Дѣлчевъ безсмъртни — гласътъ бѣше чутъ¹⁾

Изъ поемата (недовършена още)
„Виденията на стария войнъ“.

Ник. Д. Янаклиевъ,
полков. О. З.

„Илинденъ“ 1903 г.

Въ историята ни сж отбелѣзани много славни дати, които ни говорятъ за блѣскави прояви на високо родолюбие, чуденъ героизъмъ и всеотдайност при изпълнение на народностъ дѣлгъ. Изъ между всички тия дати, обаче, Илинденското възстане на македонскитѣ българи презъ 1903 г. блести най-ярко и величествено, защото, бидейки подгответо, ржководено и изпълнено отъ една мощна организация, която здраво бѣше обхванала всичките кѫтове на Македония, впрегнала въ борбата цѣлото население повсемѣстно и при пълно единодушие, това възстане, въ сравнение съ всички други, бѣ най-добре организирано, се извърши въ най-голѣми размѣри, съ наи-голѣмъ обсегъ и при най-голѣма героична проява на духъ. Ето само нѣколко цитата съ преценки на Илинденското възстане отъ чужденци — очевидци: *Леди Елионоръ и Гроганъ* — „Възстанието бѣше едно народно движение, въ което македонскитѣ жени и деца взеха участие съ сжата храбростъ и ентузиазъмъ, както и мѫжетъ и презъ време на което тѣ всички еднакво страдаха... Народътъ даде голѣми жертви и страда жестоко, но при все това духътъ му остана несломимъ“. *Браилсфордъ*: „Възстанието презъ 1903 г. бѣше много повече отъ едно активно военно движение. То бѣше и една пасивна демонстрация, въ която участвуваше всичкото селско население. Първата изненада бѣше, че това население възстана и то масово. Втората изненада, по-поразителна отъ първата, бѣше, че всички тия страдания презъ есента не причиниха никакво негодуване противъ комитета или срещу водителитѣ му“. *В. Бераръ*: „Колкото се отнася до динамитаритѣ, азъ не мога да забравя, че тѣ, носейки бомбитѣ, знаеха, че отиватъ на смърть. Безъ стѣснение тѣ проливаха кръвъта на другитѣ, но безъ колебание тѣ дадоха и своята... Тѣхния куражъ бѣ, безсъмнено героиченъ. И азъ, който зная цената на кръвъта, оплаквамъ станалото повече отъ всѣки другъ. Но азъ запазвамъ негодуванието и проклятието си за ония почтени автори, които отъ 50 години насамъ тласкаха македонцитѣ къмъ тоя безизходенъ путь“.

И бившата мирна покорна рая
съ упорство свое тирана смая.
Ревътъ отъ Галичникъ се прѣсна да гечѣ
Бабуна и Ниџе, Пелистеръ и Шаръ
трепнаха отъ радостъ, че въ бойния екъ
децата си чуха какъ биятъ се съсъ жаръ,
да смињатъ омразния тозъ робски хомотъ
съсъ равенство, правда и братски животъ.

И страшенъ бъл боя въвъ знайничъ дни, —
съ мѫжестъ на равно се биха жени.
При все, че тазъ шепа юнаци на брой
загинаха всички въвъ кървави бой,
при все, че тирана беснѣйше катъ звъръ
и срина селата съсъ страшень пожаръ
и съ кръвъ и кланета той всъваше смутъ
на Дѣлчевъ безсмъртни — гласътъ бѣше чутъ¹⁾

Изъ поемата (недовършена още)
„Виденията на стария войнъ“.

Може да се приведатъ още много и много такива цитати, но ще добавимъ само още единъ, отъ който да се види, че Илинденското възстане е народно възстане, което по идея, по организация, по подготовкa, по вложени въ него народни сили, по душевна всеотдайност и по въодушевление, е първостепенно културно-историческо дѣло не само отъ българска, но още и отъ извѣнъбългарска, европейска мѣрка. *Рапнапортъ*, австрійски консул и съветникъ на Хилми паша, въ книгата си „Въ страната на мѫженицитѣ“ пише: „Между революционните движения на нашия (XIX) вѣкъ македонското движение отъ 1903 г., което носи славното име „Илинденъ“, е едно отъ най-забележитѣ. Отъ стратегична гледна точка, то се отличава съ качеството на велико военно дѣло... Илинденското възстане е и ще бѫде ед. о велико събитие, ... ще остане презъ вѣковетѣ като една героична епоха“.

Илинденското възстане не отиде напразно. Чрезъ него се доказа неопровержимо, че въ Македония живѣе народъ съ ясно, кристализирано българско народностно съзнание, достоенъ за самостоятеленъ държавенъ животъ. Чужденцитѣ признаха, че: „Не за една праздна дума този доблестенъ народъ понесе тѣзи жестокости. Той не би могълъ да ги понесе, ако не носи съ себе си неукротимото съзнание за своята народностъ“. (Ж. Буске). „Борбите на македонцитѣ сж единъ стремежъ къмъ свобода на единъ ясно обособенъ и съзнателенъ народъ“ (Едуардъ Бойль). Илинденското възстане постави на дневенъ редъ разрешението на македонския въпросъ и разклати окончателно основите на Хамидова Турция: „Въ разстояние на нѣколко седмици Македония, (една сатрапия на турската империя), е започнала да заема предното място на политическата сцена въ Европа; главната е запалена. Тя създаде пламъка, което ще значи края на отоманското управление въ Европа“. (Ал. Лауденъ Снодденъ, amer. диплом.) Вследствие на Илинденското възстане последваха Мюрщегскитѣ реформи, Ревалската среща, която щѣха непремено да бѫдатъ последвани още отъ други мѣрки, които щѣха да донесатъ свобода на Македония. Защо не стигнахме до тамъ?

¹⁾ Илинденското възстане докара Мюрщегските реформи (чуждъ контролъ въ М-я).

— Огорчената българска душа оттатъкъ и отсамъ Пиринъ го знае това добре. Но знаемъ и друго: че въ страхотните пламъци на Илинденското възстание още повече се закали духът на македонския българинъ, той духъ стана несломимъ. И за това тридесет и четири години, които ни дължимъ от него, съ изпълнени съ въодушевление, нови народни усилия, съ непрестанна борба за извоюване на свободата, която не може да озари Родината ни презъ 1903 г.

Това е то „Илинденъ“, казано въ една кратка статия. Но защо тогава сме поставени да бъдемъ списани свидетели на почти невъроятното явление: датата „Илинденъ“ 1903 г. да бъде засънчвана, вместо да се издига въ съзнанието на цялата българска народъ до висотата, която тя си извоюва преди 34 години. Датата „Илинденъ“ 1903 год. господствува надъ толкова други върховни моменти на героизъмъ, себеотрицание, родолюбие и други ценни качества, проявени отъ народа ни, за които вече има похвални грижи да бъдатъ възспоменавани чрезъ народни манифестации. Кому е потръбна тази славна дата „Илинденъ“ да бъде засънчена?

Разбираме тежките времена, въ които живеемъ. Но ние, илинденци, които сме вече въ пъленъ заливъ на своето земно съществуване, които доста сме живѣли, доста много нѣщо преживѣли и доста много опитъ придобили, безъ да сме политици, а само отъ дългъ да оставимъ заветъ на идвашите следъ насъ, можемъ да си позволимъ да кажемъ: именно въ такива тежки времена, каквото преживѣваме, не може, не бива да отиваме до тамъ, щото да оставяме въ забвение великиятъ събития въ историята на своя народъ, които събития крепятъ въ

него духа и народното му съзнание, за това и настоятелно очакваме въ скоро време да видимъ едно проясняване въ българското национално съзнание, разпръсване на мъглата предъ неговия взоръ, за да види то дълбокия националенъ смисъль, големото историческо значение на „Илинденъ“, да го види ясно не толкова за миналото, колкото за бѫдещето,

Македонските българи въ Тирана (Албания) за първи път отпразнували Илинденъ тази година (2 августъ).

отъ което очакваме осъществяването на националните ни идеали.

Да пазимъ свято тия идеали, като не засънчваме, а да издигаме въ народенъ кулътъ славните събития въ историята ни, каквото е и Илинденското възстание, защото народъ, който е излъчилъ отъ себе си велики хора и е прославенъ съ велики подвизи, но ги тачи и не се гордѣ съ тѣхъ, се съмосъжда на загиване.

Да славимъ въ всички въковъ „Илинденъ“!

Поклонъ предъ покойните и живите негови творци!

Д. П. Пандовъ

Илинденъ

Презъ своето въковно робство българинът е правилъ не само единъ опитъ за скъсане наложените му окови, но нито едно възстание не е било тъй импозантно, тъй велико по своя размѣръ и по проявения героизъмъ на отдѣлната личност и на масата, както презъ Илинденското възстание; нито единъ бунтъ не е билъ увѣнчанъ съ такива блъскави перспективи за скорошно освобождение, както възстанието отъ 1903 г.

Живѣемъ още въ епохата на самото въвствие и сме непосредствени свидетели на разгрома, който постигна българския народъ въобще и частно македонския българинъ. Но не ще бъде далече денътъ, въ който ще блъсне съ всичката своя сияйност извършеното презъ Илинденъ.

Ръководното тѣло на Илинденската организация въ тазгодишния свой „Илинденски листъ“ е имало добрата идея да даде преценките на доста дипломати, учени и журналисти по постигнатите отъ

възстанието разултати. Въ тѣхъ се вижда, колко е била близка свободата за македонския българинъ, и оставилъ самъ на себе си, следъ всичките терзания, които той бѣ понесъль, до сега сѫдбата за самата Македония би била съвършено друга; картата на Балканския полуостровъ би била съвсемъ различна отъ сега съществуващата карта.

Но станаха ужасно много големи грѣшки, грѣшки дължащи се не на зла умисъль, а на недостатъчно прозрение. Нещастни, некадърни хора, хора, които не бѣха живѣли съ народните идеали, хора непознаващи душата и копната на цѣлокупния български народъ, специално на българите въ Македония, водѣха народа по пътища незнайни и се достигна до непреживѣни отъ други народи разочарования: издигналъ се до най-високото стъжало на своя възходъ, изгубена стъжка сгромоляса цялата български народъ въ тинята.

И, за големо съжаление, не се намѣри нито единъ

нашъ държавникъ, който да признае своята вина, да подири прошка и начинъ за изкупление на свой грѣхове. А такова едно изкупление бѣ нужно за самия народъ, за да възкръсне у него вѣрата за по-надеждни бѫдни!

Покруси се народниятъ духъ. Ужасно отчаяние обхвана душитѣ на останалите сега вече въ небивала до сега черна робия. Хилядни загинаха отъ мжка, отъ тѣга по пропилѣни постижения! Вече цѣли 20 години нечуванъ кошмаръ измѣчва съня и не дава мира денъ и нощъ на борящтѣ се съ най-честни срѣдства за свобода и за човѣшки права-

дини. Но... казва се — времето е лѣчитель на душевнитѣ рани. Много мина и още ще мине и народната душа ще се излѣкува, духътъ на българина пакъ ще заякне. Гранитна скала ще стане и ще се заговори пакъ за честния, за доблестния, за трезвия, за трудолюбивия, за готовия на себеотрицане и саможерва българинъ така, както се е говорило въ времето на Царя Симеона, на Ив. Асеня II, както се говорѣше и преди четвъртъ вѣкъ.

Нуждно е само търпение и вѣра на народа въ своите вождове.

К. Христовъ

(Изъ в. „Дневникъ“, бр. 11282)

Илинденъ.

Илинденъ — свѣтло име, което, олицетворявайки великия подвигъ на великата саможертва, ще блѣсти въ вѣковетѣ, ще сгрява души и ще буди съвести; Илинденъ — славна дата въ кърватата история на племето ни въ борбата му за свобода и правда; Илинденъ — величава епopeя, съ каквато много малко народи въ свѣта могатъ да се гордѣятъ,

Шепа селяни и граждани, въоръжени главно съ твърдъ духъ и съ непоколебима вѣра въ тържеството на правдата и разчитайки само на собственитѣ си скромни сили, на Илинденъ, 1903 година, се вдигнаха на въоръженъ бунтъ, възстанаха противъ една милионна вѣковна империя. Безъ да се страхуватъ отъ ордия и картечици, възстаниците се втурнаха въ борбата съ устремъ свѣрхоч-

вѣшки и раздрусаха ииперията отъ основи. Тоя подвигъ и успѣхъ на роба изплаши турцитѣ и стресна Европа. И въ момента, когато изгрѣваше зората на свободата за Македония, дипломацията се намѣси, разруши свѣтото й дѣло и я разпъна на кръстъ...

На 2 августъ т. г., празнувайки 34 годишнината на голѣмото македонско възстание нека съ смирене отправимъ мислите си къмъ Голгота и съ благовѣнне колѣничимъ предъ Разпятието, вѣрвайки повече отъ всѣкога въ свѣтлото Възкресение...

Поклонъ предъ дивния подвигъ на падналите въ борбата илинденски герои — светци!

Слава и здраве на останалите живи илинденци!

Н. К. Майски.

(Изъ в. „Бдинъ“, бр. 17)

Илинденъ 1903 г.

Въ историята на Македония има много велики имена и дати, но безспорно Илинденъ е най-великото и най-славното име, което на вѣчни времена ще краси страдалческото чело на майката робиня и въ сладъкъ унесъ грядущитѣ поколѣния въ него ще съзерцаватъ непостижимия подвигъ на бащите си герои.

Илинденското възстание, като масова акция отъ първостепено значение, е ненадминато. Тукъ като че ли отдѣлната личност се губи всрѣдъ ентузиазъма на общата революционна стихия — масата, която сама дирижира и движи отдѣлните лица, застанали на чело на борбата като водачи. Съ това именно се обяснява факта, че Илинденското възстание не зарегистрира въ своите страници нито едно бѣгство, нито едно дезертьорство, нито даже най-малкото колебание или малодушие отъ естество да понижава високото темпо на борбата. Илинденъ записа само подвizi и слава.

Вземете „Мемоара на Вѫтрешната македонска революционна организация“ отъ 1904 г. и вие ще се увѣрите въ това. Срещу многобройнитѣ пѣльчица на султана Хамида отъ редовни войски и башибозуци, възстаниците проявиха такива чудеса отъ храбростъ, които за дѣлго ще останатъ незапомнени, въпрѣки численото превъзходство на противника, което бѣ поразително.

Въ Битолско, напримѣръ, само 8527 възстаника, най-зле въоръжени, почти примитивно, трѣбваше да се сражаватъ съ редовна турска армия отъ 133,542 войника, въоръжени споредъ последната дума на военната техника.

А въ цѣлата революционна областъ — 19,852 възстаника се сражаваха съ една 300 хилядна редовна турска армия.

(Изъ „Заветътъ на героятѣ“, кн. V)

На Македонската Героиня.

„Невесто, китко пролѣтна,
невесто, сестро комитска,
що си се така завила
у цѣрно дури до земя?“

„Да ли ти момче загина,
по тия темни планини,
у борба лута-кървава
ко клети турци дзворови?“

„Невесто, рано дѣбока,
невесто, цѣрна изгоро,
що си се така свиткала
каква те ула¹) стасала?!“

— Непрашай, мое, юнаку,
умъ нѣмамъ щомъ ке помисламъ
ко уста не се кажуе —
отъ се е, мое, по-сташно!

— Докога ке ги тѣрпиме
овия пустин зулуми,
овия пустин вергии,
овия пустин спаии??!

— Уще ли ке имъ траеме
на виа турци катили
се живо що ни затриа —
и на се довакъ дойдоа?!

¹) Ула — чрезмѣрна скрѣбъ.

„Да ли ти брата заклале,
душмани лоши-погани,
на спанье сръде постела,
со остра кама отровна?“

„Ели ти майка умръла:
отъ бъсни гости чиуни —
отъ силни нокъни потери,
отъ пусти — въчни страови?“

(Стихотворението, на народенъ мотивъ е дадено на скопско наречие, така е както е писано отъ младия Вениаминъ Марковски, дошелъ въ България презъ м. юлий т. г.).

— Нити ми момче загина,
нити ми брата заклале,
нити ми майка умръла
туку ме змия изела:

— До кога, вака юнаку
ке тълъеме и темнъеме
како немили тугинци
по свойте плодни краища?

— По-арно, море, непрашай —
що сумъ се вака завила —
изгорефъ отъ жалъ загинафъ
що уще нъма слобода!

— Не начнуй рани наново —
туку тръгни да тръгнеме —
сите пушки да земеме,
времето дошло, не чека!

Вениаминъ Марковски

Отпразнуването на Илинден

Тази година възпоминанието на илинденската епopeя стана по много скроменъ начинъ — безъ утра и речи, безъ шествия и манифестации. По инициативата на др-ства „Илинден“ и на македонскитѣ благотворителни братства почти въ всички градове и по-голѣми селища въ България бѣха извѣршени панаходи и молебени, на които бѣха отправени топли молитви за спасение душите на положилитѣ своя животъ предъ отечествения олтаръ.

Въ София

При препълнена черква съ богомолци въ „Св. Недѣля“ бѣ отслужена панахода и молебенъ отъ енорийския свещеникъ Рафаилъ Алексиевъ въ съслужение съ петима свещеници, македонски уроженици.

Председателтѣ на илинденската организация г. Димитъръ Попандовъ не можа да прочете своята обичайна речь, което дѣлбоко насърби всички присѫствущи. Тази речь даваме на уводно място въ настоящия брой на ил. „Илинден“.

Илинденци бѣха поздравени отъ представителтѣ на родолюбивитѣ организации и отъ отдѣлни високопоставени лица, на които председателтѣ ни отговори съ съответни думи. Специална делегация сложи вѣнецъ на братската могила на илинденци въ соф. гробища.

Следъ това голѣмо мнозинство се стече въ църквата „Св. Седмочисленци“ да присѫствува на опѣлото на г-жа Мила Д-ръ Сава Донкова, първородна дъщеря на високоуважавания отъ всички г. Д-ръ Никола Стояновъ, председателъ на Македонския наученъ институтъ, на когото бѣха изказани най-дѣлбоки съболезнования и съчувствия, поради постигнатото семейството му нещастие.

По тържествено денътъ е билъ отпразнуванъ въ Варна по начинъ изразенъ въ следната дописка, изпратена ни отъ нашия дописникъ Копитаръ.

Въ Варна

И тази година, въпрѣки изключителнитѣ обстоятелства, отпразнуването годишнината отъ Илинденското възстание стана съ подобающа тържественостъ, съ която се даде изближъ на изпълненъ ро-

долюбивъ дѣлгъ и чувства къмъ ветеранитѣ на побрената ни родина — Македония.

Нѣколко дни преди празника, мѣстнитѣ ежедневници „Варненски новини“, „Варненска Поща“ и „Черно море“ писаха и емиграцията заговори за че-

Македоно-българска колония въ гр. Тирана (Албания).

ствуването 34 годишнината на Илинденската епopeя. Отъ д-во „Илинден“ бѣха издадени за целта и голѣми афиши, разлепени изъ улицитѣ и пръснати изъ заведенията въ Варна.

Рано черковнитѣ камбани възвестиха празденството и първи Илинденци се упътиха отъ всички краища на града къмъ Македонския домъ, за да взематъ и придружатъ дружественото си знаме до църквата. Емиграцията и гражданството, съ своите гости-лѣтвоници, сѫщо се отправиха масово къмъ съборната църква „Успѣние Пресв. Богородици“. Тукъ следъ Бож. литургия, се отслужи тържествено панахода и молебенъ отъ Негово Преосвещенство Епископъ Андрей въ съслужение на протосингела при Варненско-преславската митрополия протоиерей Догановъ, дякона и трима свещеници.

Умилилно бѣше, когато се явиха съ дружественото си знаме и заеха опредѣленото имъ място въ църквата за старѣлите вече съ побѣлели коси, но бодри духомъ илинденци — членове на Илинденската организация, начело съ председателя и цѣлото настоятелство на дружество „Илинден“ въ града. По лицата на всички присѫствуващи се изразяваше съзнанието на родолюбивъ дѣлгъ, който

винаги ги е обединявалъ при мисълта да се почете всъко поборническо и народно дъло.

Следът панаходата и молебна, Негово Преосвещенство Епископъ Андрей произнесе назидателно слово. Съ примѣръ отъ апостолическата дейност той доста аналогично съпостави и подчертава, като необходими елементи и въ борбата за свободата на всъки народъ, непоколебимия силенъ духъ и въра въ Бога, чрезъ Който и нѣкогашнитѣ прости рибари се бориха и закрепиха Христовата въра и църква.

Заслужава да се отбележи, че по-съзнателната емиграция и родолюбиво гражданство, представителитѣ на всички емигрантски и сродни дружества, родолюбивитѣ и просвѣтни организации и кметството въ Варна, които не веднажъ сѫ проявявали своето зрѣло национално чувство и високо-патриотиченъ общественъ дългъ къмъ каузата на поробенитѣ бълг. земи, и тази година бѣха първи, като съ личното си присъствие взеха участие въ панаходата и молебна.

Следът произнесеното слово отъ Негово Преосвещенство, стана нѣщо мило: На председателя на д-во „Илинден“ поднесоха поздравления и приветствия отъ страна на общината пом. кметоветѣ г. г. Димитровъ и Ж. Борликовъ, а отъ името на дружествата и организациите г. г. председателитѣ на сѫщите, въ това число и тия на женските тракийско, добруджанско и македонско дружества, смѣсеното младежко д-во „Гоце Дѣлчевъ“, всебългарски съюзъ „Отецъ Паисий“, кварталното емигрантско читалище „Отецъ Паисий“ и пр. На всички отговори председателътъ на д-во „Илинден“, като изказа на всички прочувствено благодарноститѣ съ вълненията и копнежа на илинденци. При тѣзи изказани въ църквата назидателни приветствия, въ мнозина отъ присъствуещите се предизвикаха неволни просълзявания. Съ това се завърши и помена въ църквата за загиналите плеада свидни чада на борческа Македония, следъ което и Илинденци въ строй съпроводиха дружественото си знаме обратно въ Македонския домъ, отъ къдeto се и разотидаха съ чувство на скромно изпълненъ дългъ къмъ загиналите свои бойни другари и близки.

На 2 август отъ студиото на Радио-Варна говори председателът на д-во „Илинден“ г. Хр. Настевъ на тема:

Заветитѣ на Илинденъ

Драги радиослушателки и слушатели!

Историята ни казва, че народитѣ се каляватъ и издигатъ при своите изпитания, а свободата идва следъ усилна борба и жертви.

Има ли примѣри съ по-голямо изпитание отъ жестокостите и тиранията, на които бѣше подложено християнското, предимно българското население въ Македония и Одринско презъ петвѣковното на рабство. Има ли нужда да изброявамъ легионитѣ мъжчици, които безжалостно и звѣрски ежегодно гинѣха въ занданитѣ, други заточени въ крепости, избивани по мегдан и безследно изчезнали до Илинденското възстание презъ 1903 година и следъ него? Трѣбва ли да спомена хиляднитѣ китни български села, които бѣха ограбвани хулигански и обѣрнати въ пепелища? Поразявачи и покъртителни сѫ факти съ избиване масово на безпомощни старци, жени и деца. Изправени именно предъ тази жестока историческа действителност, ние днесъ чествуваме 34 годишнината отъ историческия вече

празникъ на борческа Македония — Илинденъ — празникът на повсемѣстното масово възстание презъ 1903 година, оня славенъ и великъ денъ, въ който дотогавашната рая въ Македония, а следъ нея на Преобрежие и въ Одринско, издигна гордо революционнитѣ знамена за свободенъ и воленъ животъ. Точно 34 усилни години отъ онзи стихиенъ бунтовнически революционенъ подвигъ на подтиснатото и угнетявано население въ Македония, когато на църковния ни празникъ „Св. пророкъ Илия“ презъ 1903 година открито и безъ колебание сѫ небивало борческо вдъхновение оповести своята воля за свободенъ животъ. Но колкото повече времето ни отдалечава отъ този величавъ исторически подвигъ и денъ „Илинден“, толкова поисканни, свидни и величави ставатъ за насъ и ще ставатъ за поколѣнятия и въ поробената ни татковина героичнитѣ образи и завети на неговитѣ видязи борци — Илинденци.

Кои сѫ и какви бѣха Илинденци? Илинденци сѫ ония самоотвержени и доблестни синове на поробена Македония, които се заклеха чрезъ смъртта си да разкъсатъ позорнитѣ и тиранически вериги на рабството, за да създадатъ честитъ и сносенъ животъ въ Родината си. Илинденци бѣха излъженитѣ изъ самата срѣда на поробеното Македонско население достойни синове, чийто сърдца силно затупяха и се заклѣха, че сѫ готови за борба и съ кръвта си да изпълнятъ своя дългъ къмъ многострадална Македония. Тѣ — Илинденци, бѣха ония родолюбци, волни като орли, които водиха борбата за свободата до последни усилия. Клетвата, която бѣха дали тѣ, считаха свята и умираха безъ страхъ, като съ кръвта си сринаха развилнялата власт на вѣковния тиранинъ.

Илинденци бѣха скромнитѣ, но смѣли народни поборници (бойци), които не мислѣха да правятъ кариера съ дѣлата си. Тѣ, за постигане цѣлта, се надпреварваха съ реални дѣла. Такива бѣха борците и ржководителитѣ, които подготвиха Илинденското възстание и първи се вредиха въ редовете на революционнитѣ бойни отряди, като съ пълно съзнание се хвърлиха безжалостно въ борбата за животъ или смърть, безъ да видятъувѣчани усилията имъ напълно.

Илинденската епopeя не бѣше случайно дѣло. Чрезъ този си подвигъ тайната до тогава Македоно-одринска революционна организация разкри и оповести на цѣлия свѣтъ онова, което бѣше написала въ своя уставъ и таеше съ цѣната на живота си при хилядни жертви дългогодишниятѣ заговоръ противъ тиранията на червения сultanski режимъ.

Илинденъ винаги буди въ насъ и ще буди на навѣки въ душитѣ и сърдцата на поколѣнятията въ Македония историческата епохална дата, на която се възвести решението да се разкъсатъ робските вериги, като се развѣха гордо и революционнитѣ знамена, подъ които се вреди ентузиазирано цѣлото население, безъ разлика на полъ, въра, народност и социално положение и се отпочна борбата, която се води въ продължение на повече отъ 3 месеца упорито и смѣло. Съ това се разтърси и постави въ репектъ цѣлата отоманска империя, която се принуди да прехвърли и войските си отъ Азия, като си послужи и съ най-непростени срѣдства да омиротвори страната съ голѣми жертви.

По тоя начинъ Илинденския подвигъ стана символъ и знаме на поробена Македония. Не само това, Илинденъ завеща на поколѣнятията и единъ

тъженъ споменъ, който винаги ще були съзнанието имъ за ония тѣхни близки, които съ кръвта си написаха заветната мечта отъ историята на нашите пращури. Илинденъ оставилъ навѣки въ наследство за поколѣніята и завета отъ спомена на едно свърхгероично самопожертвуващ на безброй самотвержени герои и неизразимо огромни материали разорения съ обърнати въ пепелища китни бащини огнища, единъ споменъ и заветъ на горестъ и величие за ония, които предпочитаха да умрятъ и умрѣха въ борбата, отколкото да живѣятъ позорно въ робство, като съ дѣлата си написаха съ още по-ярки бои името и завета на изстрадалата имъ въ робство родина.

И днесъ следъ 34 години предъ това велико дѣло на Илинденци, предъ тѣхния рѣдъкъ въ историята подвигъ, предъ тѣхната велика саможертва, длѣжни сме да ги поменемъ, като сведемъ главите си предъ незнайните имъ гробове. За това именно и ние, тѣхните останали живи но престарѣли вече другари, както всѣка година днесъ изпълняваме единъ скроменъ, но повелителенъ отечественъ дѣлъ, като чествуваме по най-скроменъ начинъ 34 годишнината на Илинденското възстаніе, защото не случайно и великия философъ Сенека, преди да стане самъ жертва на жестокия римски тиранъ Неронъ, бѣ казалъ: „Народъ, който не тачи и не знае да тачи своите заслужили мъртвци, който не спомня

своите герои, е позоренъ, недостоенъ и осъденъ на загинване“.

Ето защо, да си спомнимъ въ този моментъ за Илинденъ, за плеадата борци, скъпи жертви презъ Илинденското възстаніе, е нашъ дѣлъ. Да се поклонимъ мислено предъ незнайните имъ гробове, за да изразимъ единодушно съ това заслужено нашата скръбъ и признателностъ къмъ величавото имъ борческо дѣло, като сѫщевременно дадемъ изразъ и на почитъ къмъ тѣхната паметъ. Заради тѣхъ и населението въ поробената ни родина всѣка година на Илинденъ съ свити отъ скръбъ сърдца чествуватъ паметта на тѣхните знатни рожби и близки.

Поклонъ предъ великаните Илинденци, предъ тѣхните безкористни дѣла, предъ неумиращия въ сърдцата и душите ни тѣхните рицарски завети, предъ тѣхните незнайни гробове, чиито кости единъ денъ ще образуватъ и величествената свещена пирамида за поклонение на поколѣніята.

Поклонъ предъ паметта на плеядата смѣли борци съ сияющи царственъ несравнимъ героизъмъ, чиито духове и въ тоя моментъ надъ насъ витаятъ, а борческиятъ имъ сърдца и души грѣятъ и ще багрятъ винаги пътеката на нашата история къмъ безсмѣртна слава и свобода!

Да бѫде и пребѫде паметта и дѣлото на Илинденци!

Поклонъ!

Оригиналните протоколи

Мнозина отъ революционерите, които работѣха и действуваха въ подготовката на периодъ и въ самото възстаніе въ Македония, държеха бележки въ видъ на дневници. Повечето отъ тѣзи дневници сѫ попаднали въ турски рѣже, други сѫ се изгубили, а само една малка частъ бѣ изнесена въ печата, отъ кѫдето се изнесе преживѣлото неизвестно отъ самите участници.

Единъ такъвъ участникъ — революционеръ бѣ и легендарниятъ Василь Чекаларовъ, който непрекъснато снова цѣли четири години въ Костурските села, като апостолъ и началникъ въ тоя край, проповедвайки идеите на свободата и съ личния си примеръ можа да организира образцово района си, който презъ Илинденското възстаніе се дигна като единъ човѣкъ!

Василь Чекаларовъ държеше дневникъ, въ който ежедневно записваше съ най-малките подробности преживѣлото презъ цѣли четири години. Този дневникъ, написанъ съ шифъръ, се състои отъ десетина тетрадчета, повечето отъ които близките и приятелите на Костурския революционеръ сѫ дешифрирали вече и скоро ще ги сложатъ подъ печатъ. Отъ тѣхъ ще се хвърли обилна свѣтлина, както за подготовката на възстаніето, така и за самото възстаніе.

Авторътъ на тѣзи дневници, човѣкъ съ основно образование, съ една особена рѣдка вещина излага подробно преживѣлото и, ако човѣкъ не знае тая подробностъ, не би повѣрвалъ, че този дневникъ, който ще съдѣржа около 600—700 страници, е излѣзълъ отъ перото на легендарния Чекаларовъ, страшилището на турцитъ и гърцитъ въ Македония. Именно отъ тия дневници извлечаме една частъ, кѫдето той описва участието му като делегатъ на Костурско въ Смилевския конгресъ.

Чекаларовъ съумѣлъ да запише текстуално и

отъ Смилевския конгресъ

самите протоколи на конгреса и, по тия начинъ, той направи двойна услуга, защото тѣзи протоколи никаде до днесъ не сѫ издадени и въпросъ е, дали сѫ запазени нѣкаде.

Тѣ като дневниците сѫ написани съ шифъръ, въ който липсватъ букти Щ и Ъ автора ги записва съ Ш и Т. а Ъ винаги на края липсва, а нѣкаде пъкъ се замѣства съ О. Както правописа, така и стила сѫ запазени съобразно съ оригинала..

1903 г. 16. Априлъ — Смилево — срѣда

Доде при настъпващата войводата Цвѣтковъ за първи пътъ се срещаме и се запознахъ съ него, той билъ назначенъ учитель въ девическия пансионъ, родомъ билъ отъ Плевенъ, подгоненъ отъ правителството, успѣлъ да избѣга и влѣзналъ въ четата, билъ като запасенъ подпоручикъ, тукъ предъ насъ се яви съ офицерски дрехи. Вследствие голѣмата сиромашия въ Смилево всички отиватъ да търсятъ работа въ Битоля. Днесъ потеглиха около 30 души. Още не достигнали подъ селото Сухи Доль проклети нѣколко турци отъ турското село Обедникъ — което стои на пътя имъ, дочакватъ ги на пусия и застрелятъ двама на място и единъ раняватъ. Турцитъ отъ Обедникъ били опълчени противъ Смилевчани вследствие на едно убийство, направено на единъ зверъ турчинъ отъ Обедникъ отъ страна на Смилевчани и то вхутре на пазаря въ самото Смилево. Сума жени заминаха за Битоля да се оплачатъ на Консулитетъ. И вечерът останахме пакъ въ сѫщата квартира.

17. Априлъ — Смилево — четвъртъкъ

Кѫде пладне ги донесоха двамата убити въ селото и ги погребаха. На ополото имъ отидохъ, а Сарафовъ тамъ държа речь. Отъ Битоля дойде Даме Груевъ и съобщи, че идели со четитъ битол-

чани: Георги Пешковъ, Георги п. Христовъ и Лозанчевъ. Вечеръта Сарафовъ отиде у Груевъ да се видятъ и тамъ остана да пристои, а ние останахме пакъ въ същата квартира (Велянъ Бунче, Андрея Макрия убититъ Смилевчани).

18. Априлъ — петъкъ — Смилево

Събрахме се нѣколко души отъ пристигналите делегати, за да не губимъ времето напразно, събрахме се и размѣнихме разни мисли по положението на районите, се очакваха да пристигнатъ делегати отъ районите, затова се задоволихме само со една яудишашарма. Безъ да дойдемъ до нѣкакво заключение по нѣкой въпросъ. Даме Груевъ ни се представи като делегатъ на централния комитетъ.

19. Априлъ — Смилево — сѫбота

Като видѣхме, че нѣма да пристигнатъ всички селски делегати и като времето не позволяше повече да губимъ времето напразно, затова реши се да се пристъпятъ къмъ по-сериозна работа, за всички вземани решения и предложения се състави протоколъ. За да се пази редътъ въ говоренето, избра се Даме Груевъ за председател, секретари Георги п. Христовъ и Цвѣтковъ. Азъ нѣма да преписвамъ тукъ всички въпроси, защото резюмето на всички заседания и решения е поместено въ протокола, който ще изложа по-надоле. На първо място ще кажа за поведението и дѣлата, които държеше Битолското началство, всички ржководители и войводи отъ провинциалните райони се оплакваха отъ окръжните ржководители, поради недобрата имъ обноска и лошото обръщение въ пасмата. Ние мислехме само съ настъ да е ставало, но като видѣхме други, още повече да се оплакватъ, ние всичко имъ оставихме. Анастасъ Лозанчевъ, който най-вече водеше кореспонденцията, се развика предъ всички и не го сбираше отъ мяжа. Като видѣхме така, всички се произнесохме да се изоставятъ тия частни дъртовори, и така Лозанчевъ да се успокой. Отъ Битоля пристигна писмо отъ Лука Джеровъ и пишеше следното — „Въ Солунъ Отоманская Банка е хвърлена на въздуха со динамитъ, низъ града съ хвърлени бомби и съ избити нѣколко германци, има клане на българи, единъ французки параходъ е потопенъ пакъ отъ наши работници. Инициатора е заловенъ. Пасажери отъ Солунъ нѣма, става два дена...“ Това ни изненада! Даме Груевъ почна да ни разправя разтревоженъ следното: — Да ги вземи дявола, азъ още когато заминахъ отъ Солунъ, тия пакостници се хвалеха и не дочакаха до деня на възстанието, тѣ ни костуваха повече отъ 250 лири. Тѣ съ около 15—16 души неразбрани хора, винаги нашитъ братя Солунци биваха заплашвани: „Ако не ни дадете пари, или ако хванатъ нѣкой отъ настъ, ние веднага ще подпалимъ динамиита. Единъ отъ настъ, щомъ да се изгуби, нѣма да щадимъ нищо!...“ Винаги така ни заплашваха. Азъ предложихъ да ги унищожимъ но и тукъ срещнахъ мъжнотия, не можеше да ги зберемъ всички, пъкъ по единично не бѣ възможно, защото така щѣха да си изпълнятъ своите планове и ето що направиха да ги взематъ дяволитъ! Така горе доле привърши Груевъ. Сарафовъ той ми разправи на саме, че „тѣ били изпратени отъ него въ Солунъ и тѣ така си я извършили мисията, както имъ бѣше зарекъль, повече отъ 300 лири самъ имъ е далъ на неми, докато се сполучи това, за гдето съ побързали не знамъ кое е причината, но все трѣба да

ги угрозяваше нѣщо, та затова побързаха. Както и да е азъ се радвамъ отъ душа и нека си говорятъ Груевци и компания, тѣ мислятъ и другата година да не дигатъ възстанието, но както и да е, това само по себе си ще си дойди...“ Така завърши Сарафовъ възхитенъ отъ новината Солунска.

20. Априлъ — Смилево — Недѣля

Откри се заседанието, за разпореждане на разните въпроси. Различни фигури представлявахме различни мнения, се задаваха, едни отъ други все едни оригиналности, повече времето ни минаваше по разни препирни, отколкото по полезни въпроси. Дойде редъ да се избере единъ щабъ, и въ всѣки районъ ржководителни тела. (Това се зема образецъ отъ нашето Костурко и искаха да го приложатъ на всѣкъдѣ, но за жалост никой не можеше да разбере, какъ трѣба да съществува това ржководителство! По другите райони се работело само со нѣколко войводи и тѣ всичко вършеха. За даване нѣкои сведения само, е имало заседнали ржководителни тела низъ градовете, но тѣ си губили значението предъ войводите). Въ Щаба се избраха: Борисъ Сарафовъ, Даме Груевъ и Анастасъ Лозанчевъ. Избраха срещу тѣхъ въ запасъ още трима (това фигурира въ протокола, та нѣма тукъ да излагамъ подробностите). Избраха се ржководители за всички райони, само за ресенския и Преспанска срещнаха се мъжнотии, защото ржководителя Никола Кокаревъ и войводата Арсовъ, се караха поради следната причина: Арсовъ, като войвода, когато се движелъ изъ селата, всичко усвоилъ и всячески се мъчелъ да подбие авторитета на търпеливия и добродушенъ Кокаревъ. Той макаръ и да виждаше ясно това, но ни най-малко не обръщаше внимание за всички Арсови деяния. Най-сетне този приятель Арсовъ, като почналъ да блудствува и като останала една жена непразна, това Кокаревъ не можа да го понесе и отъ тогава почна да го мрази, така щото живѣнето имъ на двамата бѣше вече невъзможно, затова трѣбаше да се раздѣлятъ.

Тукъ се срещна мъжнотия да го преместятъ Арсовъ въ Ресенъ, се опасяваше да не стани нѣкой втори Коте, затова пакъ справедливия Кокаревъ се назначи заедно съ Велето Смилевчанче (Пенчо) за Преспата а Арсовъ пакъ си остана да плоди Ресенско. (Това било справедливост! Само Сарафовъ, като членъ отъ щаба, неможеше да го понесе това, но той отстъпи, като виждаше другите да прикриватъ).

21. Априлъ — понеделникъ — Смилево. — 22. априлъ — вторникъ и 23. априлъ — срѣда

Презъ тия дни заседанията продължаваха съ дългите имъ разисквания и неразбории. Изпъкна въпроса за денътъ на възстанието, най-вече бѣ противъ войводата Прилепски, Петъръ Ацевъ, защото не било въоръжено Прилепско!

Нѣкой отъ другите райони се произнасяха по скоро да е денътъ, а нѣкой по-късно. Ние, Костурчани, искахме да се ускори денътъ, защото, положението у насъ е нетърпимо, поради следните причини:

Отъ Битоля ни беше писано още въ началото на месецъ януарий да викаме чужденците (курбетчиите) и да не разрешаваме селените да си отиватъ на чужбина. Това направихме и човѣците си дойдоха безъ пари, вследствие на което гладътъ немилостиво

изъ Костурско почна отдавна да върлува. Освенъ това, Битолското окръжно имаше такъвъ духъ, щото: щомъ пукне пролетта тръбва да се обяви възстанието и затова всички чакатъ денътъ съ нещърпение, отъ друга страна четитъ въ нашия край се намножиха, потерите се усилиха, Гръцкия владика, заедно съ капитанъ Коте, предава движението ни и въ случай на едно нападение на нѣкоя чета, ще се подигни населението и ето ти частично възстание!

Зададе се въпросъ къде ще намѣрятъ костурчанитъ храни за водене възстанието. На това имъ отговорихъ: — „Да му мисли началството; защото населението знае, че има началство, което се грижи за всичко и затова поискахъ да се разиска този въпросъ, обаче отговора бѣ мълчание, разбира се, на въпроси които не лесно се отговаря така е. Вънъ отъ туй отъ Солунъ бѣха ни обещали да ни отпуснатъ една сума за поддръжката на гладнитъ, но като мина въ Солунъ Dame Груевъ (на връщане отъ заточение) спре сумата, която бѣше на първа ржка 100 лири, да се изпрати за Костурско. Той господинъ, безъ да знае положението, си даде мнението да не се изпратятъ суми на Костурчани, докато той не провѣри и не пиши на Солунчани, та казвамъ вследствие даденитъ разни мнения, за дена на възстанието остана да се доложи на Централния комитетъ, или по добре на случай. На това отъ горе, дойде известие отъ Битоля, че тамъ има клане на българитъ и имало убити около 15—20 души.

Поводъ на това дали турцитъ, види се турцитъ обидени отъ Солунската случка та предумислено това го направили. Ето какъ ни разправиха: „Полицейскитъ подгонили две българчета и, като не се предаваха, тѣ гърмели по момчетата, едното се отвърнало и застреляло единъ отъ полицейскитъ; още повече се разярили турцитъ и, като не могли да заловятъ сѫщото момче, почнали да нападатъ на мъжкия и разните работници българи“.

Това известие много ни улесни въ разискването за разрешението на дена на възстанието. Тия, които искаха да се отлага възстанието, почнаха да казватъ, че не може вече да се крепи на това. На това отъ горе ни се извести, че селото „Цапари“ (Битолско) има сражение между селянитъ и турцитъ башибозуци отъ близкото село Кажени. Това още повече ни разтревожи и веднага изпратихме четитъ на помощъ.

24. Априлъ — четвъртъкъ — Смилево

Заседанието се продължи. Изпратенитъ на помощь въ Цапари отида до Гявото и тамъ се научили, че сражението е спрѣно и затова не отишли по-нататъкъ. Ето какъ ни я разправиха „Цапарската случка“: „Отъ ноще турцитъ Кажени, отишли и заели височинитъ надъ селото. Отъ Битоля пъкъ стигнала кавалерия и Цапари, като видѣли кавалерията, почнали съ пушкитъ. Младежитъ почнали да бѣгатъ къмъ балкана, безъ да знаятъ, че мѣ-

стото е заловено. Турцитъ Кажени ударили единъ залпъ и повалили нѣколко души. Почнало се сражението редовно и отъ кждитъ и така сражението траело до 10 часа вечеръта. Внезапно аскера се изтеглилъ и веднага заминали за Битоля (види се имъ се извѣсти за смутоветъ въ града). Отъ селянитъ има убити до 14—15 души, другитъ младежи из-

с. Влашка Клисура, превзето отъ възстаниците презъ 1903 год.

бѣгали въ Балкана. Заловени и занесени въ Битоля старци до 60—70 души. Всички въпроси и разисквания се привършиха (недовършени) и конгреса се закри. Всичкитъ делегати сме фотографирани на нѣколко джама отъ фотографа Лозанчевъ.

25. Априлъ — петъкъ — Смилево.

Днесъ се преписа протокола начисто и се подписа отъ делегатитъ (съдѣржанието на протокола ще го помѣстя на доле (между делегатитъ и щаба имаше частно разбиране по разни въпроси. Ние най-напредъ поискахме редъ, обаче не ни се даде никакъвъ отговоръ на зададенитъ въпроси, затова се разкарахме съ Лозанчевъ и съ Груевъ, само Сарафовъ ни подкрепяше и ни съчувствуваше, защото той посети краятъ ни и знае че е гладъ. Груевъ обеща веднага да пиши въ Солунъ, за да се отпуснатъ пари за гладуващите. Вечеръта се раздѣлихме и ние заминахме за Златари, заедно съ Папанчевъ, Михаиль Чековъ (Леринци и Василь Поповъ, родомъ отъ Ст. Загора), който бѣше назначенъ за Воденско да бомбардира нѣкой желѣзни мостове отъ линията. Леринци минаха презъ Прѣспата, защото въ Леринско и Битолско има много движение на аскери. Забравихъ да забележа: Въ Леринско въ село Кърпещина има стражение со четата на Петър Тиневъ и потеритъ, три четири момчета били убити, аскери имало убити повече отъ 30—40 души, бѣхме придвижени отъ Кокаревъ съ дружината му.

Ето съдѣржанието на протокола отъ конгреса:

ПРОТОКОЛЪ на революционния конгресъ свиканъ отъ втори мак. одрински револ. окрѣгъ Заседание I-во

Днесъ деветнадесети априлъ, хилядо деветстотинъ и трета година, часа дванадесетъ по турски

сутринта, по поканата на ржководителитъ на II-ри Мак. Одрински окръгъ, се събрахме въ мѣсто, по-сочено отъ него, село Смилево — Битолско, окръжните ржководители на Битоля: Анастасъ Лозанчевъ, Георги п. Христовъ, Георги Пешковъ. Делегати отъ централния комитетъ: Dame Груевъ, Борисъ Сарафовъ, Димитъръ Дечевъ. Делегати отъ подвижните горски ржководителни тѣла (и не подвижните градски) Битолско, Пелистерски участъкъ: Георги Сугаревъ; Смилевски — Гевгелиско: Цвѣтковъ; Мориховско: Никола С. Петровъ; Костурско: В. Чекаларовъ и Кляшевъ; Леринско: Георги Папанчевъ и Чековъ; Ресенско: Кокаревъ, Славко Арсовъ-Велянъ Илиевъ и Панаиотовъ (поручикъ). Отсѫствуваха делегатитъ отъ районитъ: Демиръ Хисарски, Крушевски, Кичевски, Прилепски и Охридски. Обаче бѣха на пѣть и се очакваха да пристигнатъ. Преди да се пристѣпи къмъ дневенъ редъ и да се открие конгреса, обяви се отъ окръжните ржководители, че се свиква настоящия конгресъ, въ който ще се предложатъ редъ въпроси, но за да се спази редъ, ще трѣба да се избере единъ председател и нужното число за секретари: П. Цвѣтковъ и Георги п. Христовъ, следъ което се пристѣпи къмъ разглеждане въпросите, предложени отъ окръжните ржководители. Предъ видъ на туй, че нѣкои отъ делегатите отсѫствуваха, на дневния редъ, първоначално избраха се за разискване следните въпроси:

I. Разпределение на военните и морални сили; подготовка до и въ време на възстанието.

II. Должности и права на началническия персоналъ, до и въ време на възстанието.

III. Що да се прави съ не въоружените и не годни хора — стари, жени и деца въ време на възстанието.

IV. Кой е собственикъ на оржието.

V. Уравновесяване на оржието.

VI. Определяне времето за възстанието. Следъ всестранно обмисляне показаните въпроси реши се: 1-во. За да има правилно ржководене на възстанието, силитъ на окръга и командуването се разпределиха както следва: единъ главенъ щабъ за цѣлия окръгъ, районни началници, войводи и възстаници. За въ главния щабъ избраха се следните лица: Dame Груевъ, Борисъ Сарафовъ и Ташко Лозанчевъ. А като тѣхни замѣстници въ случай на нещастие, да се допълнятъ срещу Груевъ — Георги п. Христовъ, срещу Сарафовъ — Петъръ Ацевъ, срещу Лозанчевъ — Лазаръ п. Трайковъ. Казанитъ лица се определятъ отъ конгреса и ще действуватъ отъ сега нататъкъ, а ако биха дошли нѣкои нови сили, предоставя се на щаба да се разпореди съ тѣхъ, както намѣри за добре, като се придѣржа строго въ ржководящите принципи на организацията. Основния щабъ, който се конституира, подлежи на смѣняване само отъ окръжния конгресъ. Състави се списъкъ отъ районните ржководителни тѣла въ време на възстанието, но окончателното имъ пренасяне се отложи следъ дохаждането на другаритъ отъ другите райони.

Що се отнася до назначаването на мѣстните войводи и разпределението на възстаниците, предостави се на районните началства да сторятъ това, за да могатъ да се подгответъ всички ония сили, които на ново се проектиратъ за войводи презъ време на възстанието; реши се за такивато да се устройтъ на нѣкокло пункта специални подготовителни курсове, дето да могатъ въ едно кратко

време да се обучатъ и следъ туй да поеметъ възложената имъ работа.

Следъ като се разотидатъ всички ржководителни тѣла по районите, веднага да разпредѣлятъ въоружените сили въ района си на чети въ численостъ отъ 30—50 души и да се правятъ съ тѣхъ тайни практическите обучения (походенъ редъ, по единиченъ, стрелба и пр.) До колкото мѣстните обстоятелства имъ позволяватъ, да се започне събирането на храна: жито, соль, едъръ и дребенъ добитъкъ по доброволенъ начинъ, убеждение, а въ време на възстанието, по наложителенъ начинъ, като се издава на стопанина срещу вземеното отъ него разписка, подпечатена съ окръжния печатъ, и подписана най-малко отъ единъ отъ ржководителите началници. Да се взематъ бѣрзи мѣрки за приготвяването на дрехи, обувки, медикаменти и пр., да се избератъ специални хора за интендантската служба, както и за приготвяване на патрони и т. н. Относително правата и длѣжностите на началническия персоналъ реши се, да се изработи специаленъ възстанически дисциплинаренъ уставъ. Заседанието се закри въ 12 часа вечеръта.

Заседание — II-то

Заседанието се откри на десетъ часа по турски сутринта и присѫствуваха всички явивши се въ предидущето заседание лица, както и пристигнали презъ нощта Прилепски делегати: Tale Христовъ и Орданъ Тренковъ. Следъ като се изясни на новодошлиятъ цѣлта на конгреса и се прочете извѣршеното въ първото заседание, се пристѣпи къмъ дневния редъ. Що да се прави въ време на възстанието съ не въоружените хора: стари, жени и деца. Подиръ кратки дебати се реши да се отложи този въпросъ, за когато се разглежда начина за възстанието. Пристѣпи се къмъ разискване на въпроса, кой е собственикъ на оржието въ време на възстанието и се прие, че собственикъ на частното оржие е всѣкой, който си го е доставилъ на свои срѣдства, обаче предоставя се на усмотренето на мѣстното началство. Още отъ сега по миренъ начинъ да взематъ оржието отъ негодните и го разпоредятъ, както се намѣри за добре, а въ време на възстанието отъ ония, които не би се съобразили съ заповѣдите на началството, да се прибере по какъвъто и да е начинъ, както се намѣри тогава за нужно. Що се касае до въпроса за уравновесяване на оржието въ окръга и районите, реши се: чифтетата, кременячките, евзалийтъ — излишни въ единъ районъ, да се дадатъ на други. Предоставя на щаба за напредъ при купуване на оржие въ приготвениетъ райони да разпределя, кѫдето намѣри за нужно. Прочете се изработената часть отъ възстаническия дисциплинаренъ уставъ и се прие съ нѣкои измѣнения. Заседанието се закри въ дванадесетъ часа вечеръта.

Заседание — III-то

Заседанието се откри въ единадесетъ часа заранта въ присѫствието на всички явивши се вчерашното заседание и пристигнали презъ нощта делегати; Петъръ Ацевъ отъ прилепско: Никола Каревъ отъ Крушевско, Иванъ Димитровъ — Порече, Йорданъ Пиперка и Димитъръ Матлиевъ отъ Демиръ-Хисарско; Христо Узуновъ, Тасе Христовъ Деянъ и Аргиръ Маринови отъ Охридско. Следъ като се изясни на новодошлиите цѣлта на конгреса

и извършеното въ предидущитѣ две заседания, внесоха се на дневенъ редъ следнитѣ въпроси:

1. Да се определи състава на районнитѣ ржководителни тѣла, на които се поверяватъ районитѣ, до и въ време на възстанието.

2. Начина на воденето на възстанието и какво да се прави съсъ не въоруженитѣ и негодни за възстанието. Следъ дълги дебати по първите два въпроса, реши се: състава на ржководителни тѣла на всѣки революционенъ районъ да бѫдатъ 3—5 лица и се конституираха по общо съгласие, както следва:

1. Битолски районъ се раздѣля на две самостоятелни части: а) Пелистерски районъ: Георги Сугаревъ; б) Смилевски районъ: Цвѣтковъ, Иванъ Делевъ и Георги Павлевъ; в) Мориовската част, оттъкъ рѣката „Черна“ присаждения се къмъ Прилепския районъ.

2. Лерински районъ — Георги Папанчевъ (Лечо) и Коста Груевъ.

3. Костурско — Василь Чекаларовъ, Пандо Кляшевъ, Лазаръ п. Трайковъ, Манолъ Розовъ и Михаилъ Николовъ.

4. Преспански: Никола Каракаревъ, Веле Илиевъ и Наумъ Фотевъ.

5. Ресенски: Славейко Арсовъ, Драганъ Петковъ, Александъръ Панайотовъ.

6. Охридски: Христо Узуновъ, Андонъ Кецкаровъ, Наумъ Чакъровъ, Наумъ Анастасовъ и Димитъръ Стойковъ (поручикъ).

7. Кичевски: раздѣля се на две самостоятелни части а) Горна и долна Копачка и Долна рѣка — Лука Джеровъ, Янаки Яневъ, Арсо Мицовъ. б) Ребетинскъ и Порече: Герги Пешковъ, Ванче Мичуковъ, Янаки Петровъ (Ирландски) Цвѣтанъ отъ с. Свѣтовраче.

8. Демиръ Хисарско — Йорданъ Пиперка, Георги п. Христовъ, п. Кузманъ (село Бобина) Христо Пасковъ.

9. Крушевски: Тома Никлевъ, Никола Каревъ, Тоторъ Христовъ (офицеръ).

10. Прилепски: Петъръ Ацевъ, Тале Христовъ, Орданъ Тренковъ, Никола Петровъ. Всички посочени сили се допълняватъ и измѣняватъ по усмънение отъ щаба.

Относително начина за воденето на възстанието следъ дълги разисквания се прие:

а) Възстанието да бѫде повсемѣстно — всички райони на окръга да възстанатъ.

б) Предъ видъ на това, че само една част отъ населението е въоръжено, за да може военниятѣ действия да бѫдатъ по-продължителни и по-упорни и за да се ангажира въоръжената част отъ населението въ борбата, реши се едно: да се действува партизански. Характерътъ и начина на тѣзи действия се опредѣли така: Въ денътъ на възстанието да се дигнатъ всички въоръжени сили изъ районитѣ на чети, споредъ предвиденитѣ разпореждания отъ мѣстнитѣ началства, съгласно земеното решение въ първото заседание въ конгреса.

На останалата част отъ християнското население да се внуши да не придрожава четитѣ, освенъ

когато последнитѣ би имали нужда отъ технитѣ съдействия. На въоръженитѣ сили, подигнати по такъвъ начинъ, се възлага следното;

Първо: Прекратяването на пътнитѣ, телеграфнитѣ и пощенски съобщения и недопускането за възстановяването имъ отъ страна на турската власт презъ време на възстанието.

Охридъ — есенно време.

Второ: Обезоръжаването на турското население до колкото се може.

Трето: Нападението на правителствени учреждения.

Четвърто: Нападението споредъ обстоятелствата на всѣка турска команда, била тя войска, или бшибозукъ.

Пето: Браненето на християнското население, включително и чуждите поданици отъ турските нападения.

Шесто: Запрещаване да се напада мирното турско население и да се постыга на турски жени, деца и старци.

Седмо: Обикновено четитѣ да действуватъ пръснати изъ районитѣ. Тѣ могатъ да се сгрупиратъ 2—3 или повече за нѣкакви крупни предприятия и после пакъ да се разпръсватъ. Опредѣли се при туй четитѣ да държатъ винаги нападателно поведение.

Осмо: Задължава всички войводи со четитѣ си да се притечатъ на помощь на всѣка чета, която е завързала сражение съ противника.

Девето: Началствуващите лица да доведатъ куриерска служба до максимумъ въ време на възстанието.

Десето: Проявяването на инициатива въ духа на гореопредѣления начинъ въ време на възстанието е задължителенъ за всички.

Заседанието се закри въ единъ часа вечеръта.

Заседание — IV-то

Заседанието се откри на 24 априлъ въ седемъ часа следъ пладне. Присъствуваха всички предидущи делегати и пристигналитѣ отъ Кичевския районъ свещеникъ Тома, Арсо Мицовъ, Спространовъ Димитъръ и Василь Поповъ. Следъ като се посочи целта на конгреса и се прочетоха взетитѣ решения въ миналиятѣ заседания, по които напълно се съгласиха пристигналитѣ, пристъпиха се къмъ днев-

ния редъ: определяне времето на възстанието. Реши се, взетитъ решения на конгреса относително подготовката и разпределението на силите да се приведатъ част по-скоро въ изпълнение и районитъ да бъдатъ готови за възстане не по-късно отъ края на м. май. Представителитъ на щаба да определятъ датата на възстанието, съобразно гореизложенитъ обстоятелства. При туй задължаватъ се

районнитъ началници своевременно да съобщатъ за-плашителното положение на районитъ имъ. На край прочете се възстанически дисциплинаренъ уставъ и се прие окончателно.

Заседанието се свърши въ дванадесет и половина часа вечерта и конгреса се обяви за закритъ.

За върностъ на гореизложеното подписитъ на представителитъ следватъ: Съобщава: Скендеръ-бей

Единъ отзувъ оттатъкъ океана

Въ края на м. м. Ржководното тѣло на Илинденската организация изпрати долното писмо до мнозина наши братя въ чужбина:

Уважаеми Господине,

Илинденската Организация въ България издава списанието „Илюстрация Илинденъ“. То излиза ето вече деветъ години и е единственото наша-македонско- списание, което въ статии, спомени, и др. увѣковѣчава славнитъ ни борби за свобода, съ което крепи духа ни, за да продължимъ борбата до увѣнчаването й съ пълънъ успѣхъ. Разчитайки на Вашето родолюбие, изпращамъ Ви първата книга отъ 9-та годишнина за проба съ молба да станете абонатъ на списанието ни. Годишниятъ му абонаментъ за 10 книжки е два долара. Ако приемате да се абонирате, молимъ, съобщете ни, за да Ви изпратимъ и останалитъ излѣзи до сега книжки отъ т. г. и изпратите абонамента си, съ което ще подкрепите Организацията ни въ изпълнението на трудната й високородолюбива задача, а ако не желаете да го получавате, молимъ съобщете ни поне съ едно отворено писмо да не Ви го изпращаме, за да не правимъ излишни пощенски и др. разноски.

Съ братски поздравъ:
Председателъ: Д. П. Пандовъ
Секретаръ: Д. Спространовъ

На това писмо-апель се получи следния миль и наследчителенъ отговоръ отъ

И. Н. ЧУДОВЪ
620 Саутъ Вестернъ Авеню
Лось Анжелось, Калиф.

До Господина
Председателя
на
Илинденската Организация
София

Почитаемий Господинъ Председателю,

Съ радость, каквато рѣдко съмъ изпитвалъ въ своя изгнаннически животъ, прочетохъ писмото Ви отъ 30 м. м., както и изпратения ми бр. I г. IX на „Илюстрация Илинденъ“.

Въ изпълнение на единъ приятенъ дѣлъ къмъ каузата, на която служи това списание, тукъ приложенъ, изпращамъ Ви чекъ на стойностъ 4 долара срещу два абонамента на сѫщото.

Предполагайки, че настоящето ми ще пристигне въ София тъкмо, кога ще чувствувате годишнината на славната Илинденска Епопея, изпращамъ, Ви единъ мой разказъ за помѣстването му въ списанието, ако, разбира се, го намѣрите достоенъ за тази честь! Макаръ и написанъ преди повече отъ година, тоя разказъ не губи значението си и днесъ.

Изпращайте, моля, списанието на мое име и на това на другия абонатъ, г-нъ Кръстю Дудуловъ, чийто адресъ Ви давамъ по-доле.

Ползувайки се отъ случая, изпращамъ топли привѣти на *Илинденци*, като имъ пожелавамъ бодростъ и здраве.

21 юлий, 1937 г.
Лось Анжелось, Калиф.

Съ почитъ:
И. Н. Чудовъ

P. S. Вместо записъ отъ 4 долари пращамъ такъвъ отъ 8 долари срещу още два абонамента.

Навечерието

Знойниятъ юлски денъ прѣвляше. Заходящето слънце, позлатявайки нѣколкото окръжаващи го пущести облачета, пращаще процаденъ привѣтъ на Охрида-синъ и, сѣкашъ, позираше, за да бѫде отразено върху гигантския обективъ-езерото-въ контуритъ на единъ безподобенъ по своята красота пейзажъ, какъвто само ненадминатиятъ художникъ — природата — е въ състояние да създаде!

По заповѣдъ на баша си, азъ трѣбваше нея вечеръ да се прибера въ кѫщи по-рано. Подчертавайки проявената не по навикъ послушностъ и дайвайки си видъ на синъ, съ когото всѣки баща билъ ималъ право да се гордѣе, азъ, съ влизането си, сграбихъ висящата на една окачалка на верендата ни китара и, подбирайки акордитъ на любимата на баща ми Ботйова молитва седнахъ до него на софрата на чардака, въ подножието на който се разстилаше езерото.

Свечеряваше се... Красавицата, юлска ноќь, съ трепета на влюбена, спускаше прозраченъ вуалъ върху изумрудената езерна площъ, надъ която срѣдъ безброй брилянти царствено плаваше луната! Въ тази вълшебна ноќь небето и земята бѣха се слѣли въ чуднитъ зкорди на една Божествена симфония!...

Внезапно откъмъ Петрино се зададе единъ тъменъ облакъ, надвѣси се надъ Горица, но, като видѣ, че е излишенъ въ тоя тържественъ часъ, побѣзра да се прибере при своитъ събрата надъ Галицица.

— По дяволитѣ! — промълви недоволенъ баща ми, който, кой знае защо, презъ всичкото време внимателно следѣше движението на облака.

Нѣколко минути по-късно, хванати ржка за ржка, ние се спускахме по нашата стрѣмна улица по направление къмъ езерото. Следъ като прѣсекохме главната улица, завихме въ дѣсно, минахме край джамията „Ая София“, спрѣхме се предъ кѫщата на учителката Настева. Тази кѫща се намира на петдесетъ крачки отъ езерото, тъкмо срещу зданието на правителствения домъ. Преди да успѣемъ да похлопаме, вратата на последната се отвори и чокъкътъ, който следъ влизането ни пакъ я затвори, на ново зае своя постъ задъ нея!... Качихме се на втория етажъ, дето бѣхме посрещнати отъ любезната домакиня (сестра на генералъ Бояджиева) и поканени въ приемната, която се оказа натъп-

кане съ гости, между които на най-почетните места седеха учителите: Наумъ Чакъровъ, Антонъ Кецкаровъ (мой сродникъ) и Наумъ Цвѣтиновъ. Обстоятелството, че разговора въ стаята се водеше тихо, почти съ шепотъ, подсказа ми, че тукъ се вършеше нѣщо необикновено, нѣщо тайнствено, имаше непосрѣдствена връзка съ предстоящето въстание, за идването на което знаеха и децата. Охридъ преживѣващъ онай славна епоха, при която неудържимиятъ устремъ къмъ свободата бѣ понесъль върху могъщите си криле цѣлъ единъ народъ, за да го издигне на висотата, отде то трѣбаше да заяви на свѣта, че и той има право на място подъ сънцето и че непоколебимо е решенъ да защити това свое право, ако ще би съ цената на собствената св. кръвъ! . . .

Напластилата се въ гърдитъ на тозъ народъ, въ течение на цѣли петъ вѣка, ненавистъ къмъ тиранинъ, бѣше се обрнала въ бушувашъ вулканъ, който трѣбаше часъ по-скоро да изригне! — Иначе, той заплашаше да разтрѣе народната душа . . .

Охридъ тази вечеръ поднасяше предъ олтара на свободата най-ценното си съкровище — своите апостоли!..

О, златна епоха! Кой отъ щастливите, които превиждаха, не трепва отъ възторгъ при спомена за тебъ! Не ти ли създаде геройтъ, чито безсмъртни дѣла заематъ първо място между великия такива, признати отъ свѣта, като критериумъ, съ който се измѣрва величието на народите! . . .

Настава почерпи гостите съ традиционното сладко, следъ което сложи подноса върху масата. Но, тѣкмо когато тя се обръна, стана нѣщо, което не можа да не обръне вниманието на всички: една отъ чашите съ вода, съ слабъ звѣнъ се спука, безъ нѣкой да се докосне до нея! . . .

При по-други обстоятелства, на туй нѣщо никой не би обръналъ внимание, но сега, тревогата у всички бѣ ясно доловима, макаръ че нѣкои се сълѣха да я прикриятъ, посрѣдствомъ шаги по адресъ на суевѣрността . . .

— Ела за малко съ менъ — каза ми единъ познатъ съгражданинъ, отличенъ ратникъ на дѣлото. Тръгнахъ следъ него послушно. Вънъ ни предтоеше не до тамъ лека работа: маса припаси и муниции трѣбаше да се пренесатъ на „пристанишето“ и товарятъ на „парахода“, на задната част на който мѣждѣше горящъ фенеръ!.. „Бдителната“ турска полиция бѣ счела наобходимо, между другитѣ предохранителни мѣрки противъ „довлетъ-душманитѣ“, и оригиналната такава, въ изпълнението на която, всѣки отдѣлящъ се отъ брѣга чунъ трѣбаше да носи на задната си част горящъ фенеръ . . .

А, че този фенеръ улесняваше конспираторите въ тѣхната противодѣржавна дейностъ. — това нито на умъ идваше на турската полиция, която, иначе, бѣ готова винаги да посипе съ олово и прати на езерното дѣло всѣки случайно откъсанъ се отъ брѣга празенъ чунъ . . . Що се касае до

менъ и другаря ми, дѣлата на полицията ни най-малко не ни засѣгаха: тѣкмо подъ носа ѝ, ползувайки се отъ слабата свѣтлина на фенера, ние безупрѣчно свършихме възложената ни работа . . .

Ето че пристигатъ и „пасажеритѣ“ . . . Тѣ току що сѫ се простили съ своите близки, но въ очите имъ, — нито слѣда отъ сълзи! — Нима тѣ оти-

Охридъ — църква „Св. София.“

ватъ при чужди?!. . . Още мигъ, — и чунътъ се пльзга по гладката поврѣхностъ на езерото. Гребиците напътватъ здравите си мускули до пукване, — веслата съ отмѣрени промежутъци се забиватъ дѣлбоко въ разбунтувалите се кристални води и съкашъ черниятъ елмази, съ които обсипватъ пътя на бунтовниците! А тоя пътъ е славенъ, защото се свършва тамъ, —

„Дѣ буря кърши клонове,
А сабя ги свива на вѣнецъ!“ . . .

Ние съ баща ми бѣрзаме да се приберемъ въ къщи, отъ дѣто по-лесно ще наблюдаваме движението на чуна. Ето ни пакъ на нашия чардакъ, съ устремени погледи къмъ отдалечаващия се чунъ, червения фенеръ на който едва-едва блѣщука и съкашъ се смѣе на наивността на „пазителите на реда и сигурността“ въ отоманска империя . . .

Чакъ сега азъ разбрахъ, защо баща ми би предпочели една мрачна, дѣждовна ноќи! А настоящата е, напротивъ, една отъ най-чаровните, каквито само Охридъ познава! Толковъ по-добре! — Чунътъ е вече на почти тълено разстояние отъ брѣга, вънъ отъ всѣка опасност. Баща ми ликува, цѣлъ е въ възторгъ, и заповѣдва на заобикалящата го челядъ да запѣе! А тя е многобройна:

Наумъ Чакъровъ

три момчета и четири момичета, тя е представена във всъки клас на трикласното училище и във всъко одължение на основното, „смъсеният хор“ еква:

„Тихъ, бъль Дунавъ се вълнува,
„Весело шуми!
„И Радецки гордо плува
„Надъ златни вълни!“ . . .

Сълзи премръжват очите на баща ми: — единъ тълесенъ недостатъкъ, останалъ вследствие на силенъ ревматизъмъ, полученъ преди години, попръчи му да замине и той съ колегите си . . .

— Нали и тукъ ще сѫ нуждни хора . . . — опита се да го утѣши майка ми.

На другия денъ Охридъ осъмна въ тревога: получена бѣ потресающая вест, че нощесъ, на отвѣдния брѣгъ, по нѣкакво недоразумѣние при размѣнянето на паролата, войводата Лазарь, взимайки въоружения нашъ отрядъ, съ посрѣщенето

на който е билъ нагърбенъ, за неприятелски, съ единъ куршумъ пронизалъ челото на „Мойсей“ — Наумъ Чакърова . . .

Струга, градът на Миладиновци, въ тази фатална нощ даде първата жертва предъ олтара на Македония, — уви! — преди да удари часът на възстанието и то . . . отъ братски куршумъ . . .

И, неволно, всъки отъ снощицѣ изпращачи си спомни за пукването на чашата въ дома на Настева, но никой, дори и най-несуевѣрнитѣ, не можаха да си обяснатъ, какъвъ физически законъ причини края на тази чаша тъкмо въ навечерието на края на любимеца на всички, Наумъ Чакъровъ! Да бѫде лека родната прѣсть, която покрива неговия прахъ!

Вѣчна му слава!

Лось Анжелось, Калиф.

Исай Н. Чудовъ

Охридскиятъ войвода Деянъ Димитровъ

Единъ отъ смѣлитѣ витязи на лазурния Охридъ е и незабравимия войвода Деянъ Димитровъ. Той е родомъ отъ с. Лактине, Охридско. Изпилъ до дъно горчивата чаша на страдалец-робъ, той се калява въ борбата и става единъ отъ първите между борците за родъ и родина.

Преди Илинденското възстание войводата Деянъ, заедно съ група другари, пристига безъ оружие въ Охридско, кѫдето бѣрзо се въоржава и започва своята безшумна революционна дейност, както и всички чада на този край. Той бѣше високъ и строенъ човѣкъ, буенъ, храбъръ и способенъ войвода. Презъ време на възстанietо взема най-активно участие въ Охридска Дебърца, а следъ злополучния край на възстанietо съ тѣга на душата временно напусна своя роденъ край. Презъ м. юни 1905 г. Деянъ съ своята чета, придруженъ отъ кичевската чета на Пешо Радевъ Пашата, премина Вардар и Велешко. Пашата остана въ своя районъ — Кичевско, а Деянъ премина въ Охридско. Презъ цѣлата година той работи въ Охридско за стабилизиране на всички селски организации, особено въ Дебърцата.

Въ началото на м. октомврий 1906 г., Деянъ Димитровъ по организационна работа влиза въ града Охридъ и се настанива въ кѫщата на Дуле Сиѣгаровъ^{*)})

Следъ нѣколко дневния престой на Деяна въ тази кѫща, за по-сигурно Дуле Сиѣгаровъ съобщава на Евстатий Киселиновъ, че ще му изпрати единъ гостенинъ, който да бѫде добре пазенъ. (Кѫщата на Киселиновъ се смѣташе въ града за много сигурно прибѣжище на революционните елементи. Неговиятъ най-голѣмъ синъ Никола Киселиновъ преди възстанietо бѣше наелъ ханъ въ с. Сливово — Охридско, съ единствената целъ да дава приютъ на организационните хора. Две седмици преди възстанietо, той биде убитъ отъ турци предъ своя ханъ). Както е било уговорено, момичето на Дуле Сиѣгаровъ — Ревейка, отвежда Деяна въ кѫщата на Киселинови (Чолакови).

Единъ влахъ предава Деяна на властта, съоб-

щавайки че билъ боленъ отъ ревматизъмъ и не можелъ да се движи.

Полицейскиятъ приставъ Абдулаа, за да се покаже предъ началството си за голѣмъ герой, взема съ себе си таксидара (бирника) Реджеба, придруженъ отъ единъ гражданинъ, носещъ тefte ritъ на таксидара и отива въ кѫщата на Евстатий Киселиновъ. Последниятъ билъ на лозето по работа, малкото му момиченце Зорка — изъ града, и у дома останали жена му, 16 годишната му дъщеря Аспасия и баба Зографина.

Схванала положението, Аспасия Киселинова веднага се качва на горния етажъ и съобщава на войводата, че полицията е дошла за обискъ, та да направи всичко възможно за спасяването си.

Понеже другъ изходъ нѣмало, Деянъ влиза въ единъ стененъ долапъ съ дрехи, прибира бѣрзо архивата му и я взема съ себе си. Полицаятъ Абдулаа се качва горе и силно блѣска вратата на стаята. Майката и бабата на Аспасия заявяватъ на полицията: „Момичето ни се страхува и, за да се успокои, извикайте българския махаленски мухтаръ да присъствува, тогава ще отвори вратата. Обаче Абдулаа продължава да се мѫчи да строши вратата.

Следъ прикриването на архивата, Аспасия отваря вратата. Полицаятъ се втурва въ стаята съ насоченъ револверъ и започва да търси Деяна, мислейки че се крие задъ гърба на девойката. Виждайки на среща долапа, той започва да стреля въ него. Деянъ отговаря отвѣтре съ стрелба и ранява Абдулаа, обаче, револверътъ му се заплелъ въ нѣкакви конци и прави засѣчка. Виждайки бедата, Деянъ съ сила отваря долапа и се хвѣря върху Абдулаа, поваля го на земята и му нанася силни удари. Реджебъ стреля отъ стълбището, но се страхува да не убие вмѣсто Деяна самия Абдулаа. Аспасия, която присъствува на борбата въ стаята, виждайки, че револверътъ на Деяна не работи и че той се бори отчаяно съ ржце, издръпва отъ ржетъ на Абдулаа револвера, застреля го и стреля противъ Реджеба, когото ранява. Ужасно изплашенъ, последниятъ се промъква къмъ стълбището и заедно съ гражданина избѣгватъ на улицата.

Нѣмайки възможностъ да избѣга отъ другаде, Деянъ се качва на тавана и понеже нѣмало отворъ, съ своята здрава структура пробива частъ отъ по-

^{*)} Кѫщата на Дуле Сиѣгаровъ по това време бѣше сътръплище на всички революционери. Той бѣше заможенъ човѣкъ и работѣше сладкарство, обаче, биде заподозренъ отъ турци и бѣ принуденъ да избѣга въ България и умрѣ въ крайна мизерия.

крива и излиза върху керамидитъ на къщата и отъ тамъ скача въ дворната бахча. Поокопитъ се отъ удара, който получилъ при скачането, той бързо се прехвърля презъ нѣколко дворни огради и влиза въ къщата на Санта Траянова, която пъкъ го отвежда въ къщата на Василка Гр. Янева Филипица за по-голѣма сигурност.

Въ къщата била приготвена скривница още преди възстанието, подъ дюшемето на една отъ стантъ, висока човѣшки бой. Деянъ влиза въ скривника, а домакинята — Василка веднага постила леглото си надъ самия скривникъ, легнала и се преструва на болна. Децата ѝ знаеци, какъ трѣба да се прикриват революционните деятели, излизатъ на двора и съ разтревоженъ гласъ изплакали: „Леле... леле... майка ни умира!“. Веднага дохождатъ съседки бабички, почватъ да я разтриватъ, и приживѣвъ да я оплакватъ — всичкитъ знаятъ за „тежката болест“ на Василка.

Полицията прави щателенъ обискъ въ махалата „Панданоѣ“, за да узнае дирята на войводата Деянъ и Аспасия Киселинова. Много граждани сѫ жестоко бити, но резултатъ никакъвъ.

Полицията влиза въ двора на Василка и надниква въ стаята, тѣй като вратитъ и прозорците били разтворени. Въ стаята били баба Крѣста Йосифова и други жени. Виждайки, че Деянъ пушти въ скривника и че пушекъ излиза въ стаята, баба Крѣста, запалва подадената ѝ отъ Деяна презъ една дупка цигара и по такъвъ начинъ премахва съмнението за произхождението на пушъка.

Турцитъ навлѣзли въ стаята, но виждайки тежко болната домакиня и сълзитъ на децата, и чули писъците на оплаквачките баби, увѣрили се въ близката смъртъ на домакинята и се оттеглили, безъ да правятъ обискъ.

Слѣдъ два дни въ къщата на Василка пристига Ревейка Дуле Сиѣгарова и донася дрехитъ на своята майка Дитка, която е също стройна и висока като Деяна. Той облича женските дрехи, взема едно бебе въ ръцете и, воденъ отъ децата на Василка, отива въ „Месокастро“ до бунара, отъ където го взематъ други и отвеждатъ въ къщата на Крѣста Йосифова. Тамъ престоява нѣколко дни, следъ което се преоблича въ дрехите на една селянка отъ с. Рамне и единъ день, въ натоварената съ жито кола на воденичаря Ламбе Стефовъ, съ бебе въ рѣце, минава посрѣдъ чаршията и заминава за с. Рамне.

Черковно-училищното дѣло въ кочанско презъ турското управление

Една отъ най-важните рѣки въ Сев. Македония е Брѣгалница, която извира въ най-южния край на Малешевските планини, въ жгъла, дето се срещатъ съ пл. Огражденъ и тече презъ Малешевската планинска котловина. Слѣдъ това рѣката минава презъ Пиянечкото (Пиянецъ) поле и при с. Истибания завива на югъ и навлиза въ

Кочанската котловина.

Тукъ главна планина е, Голакъ, покрита съ обширни гори отъ букъ, джбъ и др. Отъ другата страна на рѣката се издига Плачковица пл.

Климатътъ на мястостта е здравъ съ изключение на срѣдния ѹдѣль, извѣстенъ съ името *Корито*, който е доста вглъбнатъ и винаги е подъ вода, пъкъ и въ най-сухото време на годината тукъ почвата е блатлива, покрита въ шамакъ и цѣлата е засѣяна съ оризъ — кочански оризъ, прославенъ на Балканския П-овъ.

Още при избѣгването на Деяна отъ къщата на Киселинови — Аспасия Киселинова, която съ голѣма самоотверженостъ присѫствува на сражението между Деяна и турцитъ и спаси Деяна, като му подава револвера на ранения Абдулаа, предъ страха че ще биде непременно убита, напуска бащината си къща и се приютива въ по далечни комшийски къщи.

Обиските въ града сѫ нескончаеми. Влизатъ въ къщата на Василь Стручанчевъ, дето квартирува Аспасия Киселинова. Запазвайки пълно самообладание и плетейки чорапъ, тя заявява на полицейските, че самата тя е домакинята на къщата. Неподозиратъ нищо, полицайтъ, следъ щателенъ обискъ, напушта къщата. Така следъ дълго прикриване въ Охридъ, най-вече въ къщата на Крѣста Йосифова, преоблѣчена въ селска носия на млада невѣста, съ пеленаче на рѣце, Аспасия заблуди бдителната полиция и напустна Охридъ и престоява цѣли 8 месеци въ с. Брѣжани, Охридско. Отъ тамъ по нелегаленъ путь тя отива въ Битоля и следъ снабдяването ѝ съ паспортъ подъ чуждо име, придружена отъ единъ четникъ, заминава при своя братъ въ София*).

Полицейската властъ, ожесточена отъ убийството на Абдулаа и раняването на Реджебаа, неможатъ да уловятъ Деянъ войвода и Аспасия Киселинова, жестоко малтретира семейството Киселинови, за да може да изтрѣгне показания, кой е довелъ въ къщата Деянъ войвода. Малолѣтната Зорка Киселинова е била жестоко бита — до посиняване, но все пакъ отговаряла: „Не знамъ, не бѣхъ въ къщи“. Ранениятъ Реджебъ ага на очна ставка съобщава, че момичето не е било въ къщи и едва тогава престанали да го биятъ.

По тая афера бѣха осъдени отъ Битолския валийски сѫдъ: Аспасия Киселинова на смърть чрезъ обесване, като присъдата се изпълни следъ залавянето ѝ. Евстатий Киселиновъ, жена му и баба Зографина по на три години тъмниченъ затворъ, който тѣ излежаха въ Битолския затворъ, кѫдето умрѣ баба Зографина, а съ обявяване на Хуриета Киселинови бѣха освободени.

Дълги години следъ това, минавайки покрай Киселинови, турцитъ съ страхопочитание гледаха къмъ къщата, въ която Деянъ войвода наказа съ смъртъ дрѣзкия полицай Абдулаа.

С. А.

По оцедените мѣста се съѣ царевица отъ първо качество, по политъ на хълмоветъ и планините расте отличенъ макъ. Прочути сѫ кочанските любеници, особено ония отъ с. Нивица.

Ала една напасть тежи върху здравето на населението около блатищата, което страда много отъ малярия.

Райски кѫтъ е долината на притока Осойница, която извира отъ върха Озбогъ и тече между Голакъ и Плачковица. Тази долина цѣла е покрита съ чудесни цвѣти, рѣдко срещани другаде.

Надоле коритото на р. Брѣгалница се разширява и навлиза въ Щипско поле.

По двата брѣга на р. Брѣгалница и нейните многобройни и пълноводни притоци, по хълмоветъ и изъ гънките на планините сѫ разпрѣснати села,

*.) Тя е жива, съпруга на Ив. Шахова.

които заедно съ центъра си — градъ *Кочани*, — презъ турския режимъ съставляваха *кочанска околия*.

Отъ тъхъ: българи-екзархи 23592 ж., патриаршисти 1250 ж., турци 14,620 ж. албанци 30 ж., цигани 860 ж. и пр.

Населението се занимаваше главно съ земеделие; само отъ планинските селища — юруцитъ — се занимаваха съ скотовъдство, предимно овцевъдство.

Атанас Петровъ, отъ с. Лагенъ (Леринско) изгоненъ отъ родното му място, понеже училъ децата си на българско четиво и писменост

Сръдището на околията, както казахме и по-горе, бъше градъ *Кочани*, населенъ отъ 5950 ж. именно: 2,800 българи-екзархи, 150 патриаршисти (власи, записани тукъ отдавна) 2,600 турци, албанци 40 и 360 цигани.

Името на града иде отъ думата *кочини*.

Въ старо време градътъ е биль по-горе, дето сега е селцето-Градче, а землището на сегашния градъ е било блатисто и служело за пасище на свине. Понеже по това пасище се намирали и *кочини* на свините, то и градътъ когато почналъ да се строи на новото място, получилъ име Кочани.

Старото и върно име на града е *Кочени* (*Качни*), както това се сръща въ една грамота отъ 1347 година, дадена отъ войводата Оливеръ, владѣтель на С. Македония. Отъ Оливера града и околията преминала въ земите на Дъяновци съ седалище Кюстендилъ. Презъ времето на Дъяновия синъ Константинъ, чието име много се споменава въ народните пѣсни и предания, кюстендилското воеводство попадна въ турски рѣже (около 1430 години). Презъ царуването на султанъ Мухамедъ IV, въ 1670 година, цѣло Кочанско е било потурчено отъ великия везиръ Мехмедъ Кьопрюлю.*)

Презъ това тежко време стариятъ градъ билъ разрушенъ, жителите му или изпотурчени, или изклани, или избѣгали.

А била е епоха, когато този край е цѣвтѣль. Въ древно време тукъ се славилъ града *Бергала*, по чието име, славян. население по-после, извъртѣло

името въ Брегала и отъ тамъ цѣлата областъ и рѣката презъ нея добили назовието Брѣгалница областъ и р. Брѣгалница. Презъ времето на Ц. Бориса тукъ е биль построенъ великолепенъ храмъ и въ него били пренесени мощи отъ светци изъ Струмица. По-късно тая областъ била издигната въ епископия, чието седалище е било въ селището, дето е село Зърновци.

Въ Кочанско ударитъ на сѫдбата сѫ пощадили само една важна светиня — монастира Св. Пантелеимонъ, който въ миналото е игралъ ролята на пазитель на родната речь и книга.

Ето защо въ Кочанско слабо е прониквало инародно влияние; тукъ винаги се е служило по славянски.

Още въ първата половина на XIX в. тукъ, въ града и въ монастира, сѫществувало училище на славянски езикъ.

Огъ 1870/71 година почва нова епоха, защото черковното настоятелство почва да назначава подобри учители, отъ училището изхвърлятъ славянски и го замѣстятъ съ новобългарски; въвеждатъ се буквари и читанки, вмѣсто науствница и псалтиръ.

Обаче покрай тия нововъведения, по настояване на власите въ града, около 150 семейства — дошлаци, повече отъ гр. Крушово — въ училището се учило и по гръцки. Така продължавало до 1880/81 уч. год.

Отъ нея година вече гръкоманитъ се отдѣлятъ и почва да сѫществува отдѣлно българско училище, което постепено се развива.

Следната таблица дава нагледна представа за развоя на учебното дѣло въ гр. Кочани и околните.

учебни год.	основно обучение		
	уч.-ща	уч.-ли	ученици
1886/87	6	6	230
1891/92	7	11	359

Презъ нея година се открива I класъ съ 1 учителъ и 9 уч./ци.

Забав.

1896/97	16	18	563+232=795
---------	----	----	-------------

Презъ сѫщата година сѫществува I и II класове съ 2 учители и 43 ученици.

Забав.

1899/900	19	36	511+273=784
1902/903	22	42	881

Нека тия данни сравнимъ съ последната година отъ сѫществуването на българ. учебно дѣло изобщо въ Македония, а именно съ данните отъ: 1911/1912 уч. година.

- a) градъ *Кочани* броеше 511 екзарх. кѫщи съ 2095 жители, притежаваше: третокласно (I, II, III), училище съ 58 уч./ци (43+15 ж.).
- б) Две основни училища „Св. Ив. Рилски“ съ 2 учители, „Св. Св. Кирилъ и Методи“ съ 2 учители.
- в) Въ околните имаше основни училища въ 21 села съ 29 учители и 692 ученици.

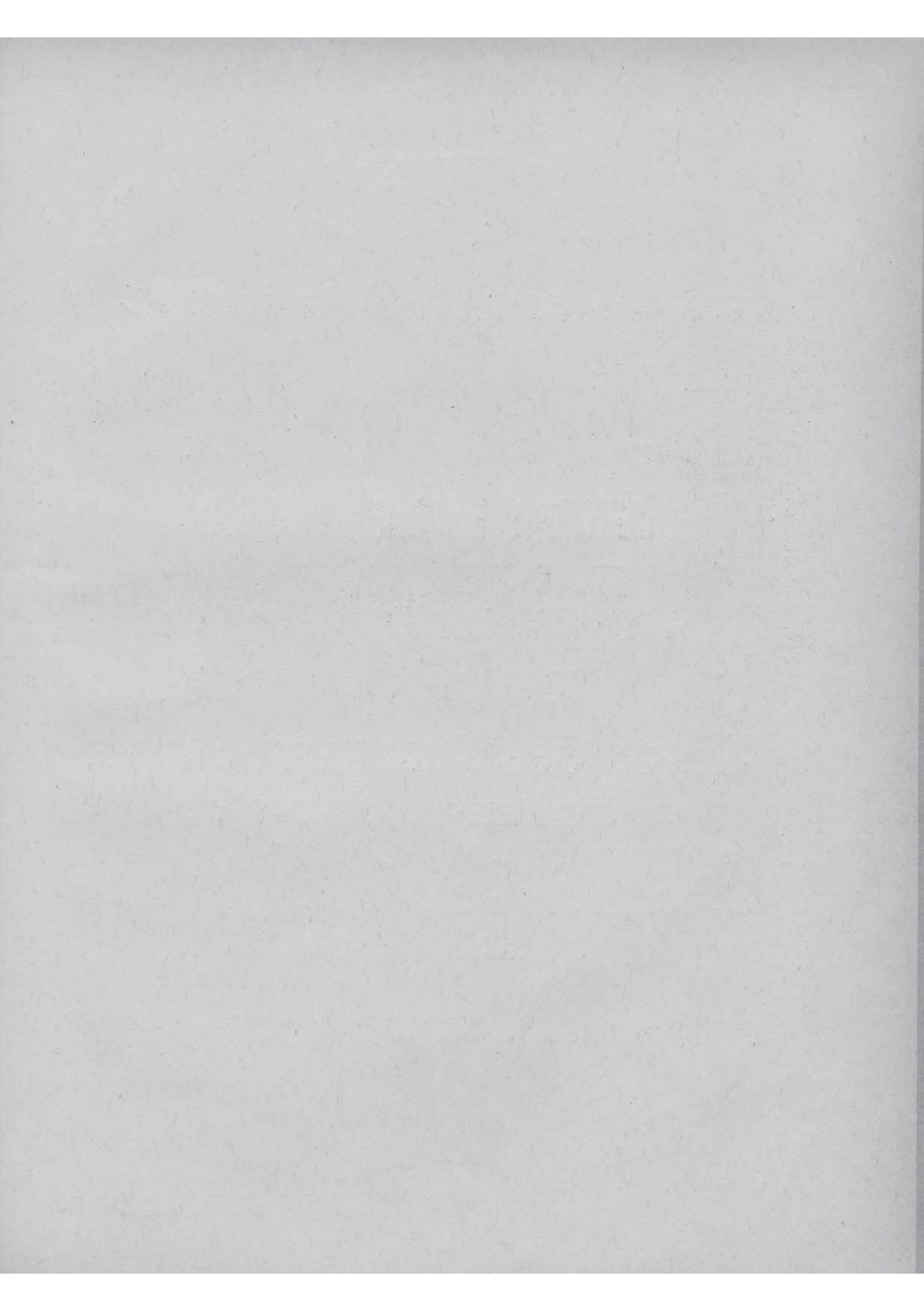
Въ нѣкои отъ селата като: Оризари, Благнецъ и Виница имаше и класни; въ първите две съ I класъ, въ последното — II класъ съ 17 ученици.

Въ духовно отношение околните съставляващи част отъ Скопската епархия, а до 1878/79 зависѣше отъ Кюстендилската.

Околията броеше 14 екзархийски черкви и 1 манастиръ, а подъ патриаршията имаше само една черква. Числото на екзарх. свищеници не надминаваше 15—18.

Ил. Ив.

*). „С. Македония“ отъ проф. Иорд. Ивановъ, стр. 213—214.

БУТИЛКИ

Всъкакви видове и цвътова

**Бирени, содени, лимонадени, гази-
рани води, мастила, вино и пр.**

ОТЛИЧНО КАЧЕСТВО

**Цени безъ конкуренция
поръжчки при:**

ст. ВЕЛИЧКОВЪ и С-ие София, Царь Асенъ, 2

Телефонъ 2-20-51.